

ภูมิปัญญาบรรพบุรุษจากคลองลวงล้านนาไทย

ผู้เขียน : ปาณิสรา คงสมจิตต์

นักเอกสารสนเทศ : คณะผลิตกรรมการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้

คลองลวงล้านนา นับเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นและดำรงอยู่เนื่องจากเป็นคลองหน้าเดียวที่มีขนาดใหญ่ ทำด้วยไม้เนื้อแข็งท่อนเดียว มีน้ำหนักมากต้องต่างอยู่บนล้อเกวียนหรือรถลาก เพื่อความสะดวกในการเคลื่อนย้าย อาจะพบเห็นได้เพียงแห่งเดียวในโลกคือที่ ดินแดนบริเวณเขตล้านนา ที่สำคัญการทำคลองลวงไม่ได้ใช้เครื่องจักรกลใดๆ เข้ามาช่วย แต่สร้างด้วยความคิด ความอ่าน จากฝีมือของผู้คนชุมชนในอดีต จึงนับได้ว่าเป็นการสร้างด้วยภูมิปัญญาของบรรพบุรุษล้านนาโดยแท้ และจากรูปร่างลักษณะของคลองลวงที่พบเห็นได้ทั่วไป จะเห็นว่าคลองลวงเป็นคลองที่มีขนาดใหญ่และยาวมาก ซึ่งถ้าหากวัดขนาดดูแล้วหน้าคลองที่มีเส้นผ่าศูนย์กลางกว้างประมาณ 28 นิ้ว มีความยาวถึง 130 นิ้ว ก็อาจกล่าวได้ว่าคลองลวงเป็นคลองที่ยาวที่สุดของประเทศไทย

คลองลวงจะเป็นคลองที่ขึงด้วยหนังแท้น้ำเดียว นิยมใช้หนังวัว มีสายเร่งเสียง รูปร่างคล้ายกับคลองชิงมอ กลองปู่เจ้ และมีพัฒนาการมาจากคลองแอว (เป็นคลองที่ขึงหนัง เร่งเสียงหน้าเดียว ถ้าคลองมีขนาดยาว ก้นคลองผายออก ถ้าเป็นขนาดเล็กเรียกว่า “คลองแอวเล็ก” แต่ถ้าเป็นขนาดกลางเรียกว่า “คลองแอวกลาง” ส่วนคลองแอวใหญ่ที่มีขนาดใหญ่มากขึ้นนั้น เรียกว่า “คลองลวง” ซึ่งคำว่า “ลวง” ในภาคเหนือล้านนามีความหมายว่า ใหญ่ , ขนาดใหญ่)

ภาพที่ 1รูปร่างลักษณะของกลองหลวงจะมีขนาดใหญ่และยาว

ความนิยมของหมู่ชนที่ชื่นชอบกลองหลวงแต่ดั้งเดิมนั้น ได้ให้รายละเอียดว่า...กลองหลวงเดิมนั้นเป็นที่นิยมกันในหมู่ชาว “ไทยอง” แถบบริเวณสองฝั่งลำน้ำปิงในจังหวัดลำพูน และเชียงใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในอำเภอป่าซาง อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน และอำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ต่อมาได้พัฒนาและฟื้นฟูขึ้นจนเป็นที่นิยมในเขตล้านนา(สนั่นธรรมธิ ,2550)

สำหรับ “ล้านนา” นั้น หมายถึงดินแดนที่มีนามมากมาย ประมาณนับได้เป็นจำนวนล้าน ดินแดนสำคัญของล้านนาอยู่ในเขตภาคเหนือของประเทศไทย ในปัจจุบันหมายถึง 8 จังหวัดภาคเหนือ คือ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน และแม่ฮ่องสอน (สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล , 2555)

ภาพที่ 2ด้านท้ายของกลองจะวาดตกแต่งลายไว้อย่างประณีตสวยงาม

พิธีกรรม ความเชื่อ ที่เกี่ยวเนื่องกับกลองหลวง

เนื่องจากลำตัวของกลองหลวงที่มีขนาดยาวมาก จำเป็นที่จะต้องใช้ไม้ที่มีขนาดใหญ่ และยาวแบบท่อนเดียว การเลือกที่จะตัดต้นไม้จึงต้องพิถีพิถันเลือกใช้ไม้ที่ให้เสียงดี ต้นไม้ที่เป็นที่นิยมในการนำมาทำเป็นกลองหลวงนั้น นายอ้ายไซ วงสา อายุ 48 ปี ซึ่งเป็นหนึ่งในคณะศรัทธาของวัดคอนหลวง ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ที่นำกลองหลวงของวัดที่มีชื่อกลองว่า “ฟ้าคำราม” เข้าร่วมการแข่งขันกลองหลวงล้านนาไทย ครั้งที่ 10 ที่บริเวณศูนย์บริการนักท่องเที่ยวเชิงสะพานท่าขาม อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เล่าให้ผู้เขียนฟังว่า ไม้ที่นำมาทำกลองหลวงจะเลือกใช้ไม้คู่ (ไม้ประดู่แดง) ลำตัวกลองมีความยาวถึง 6 สอก การใช้ไม้คู่มาทำจะช่วยทำให้กลองเมื่อตีแล้วมีเสียงทุ้ม นุ่ม และดังกังวาน โดยต้นไม้คู่ขนาดใหญ่ที่นำมาทำนั้น เชื่อว่ามีเทพอารักษ์คุ้มครองและมีแม่นางไม้อยู่ การตัดไม้จึงต้องประกอบพิธีกรรมให้ถูกต้อง เพื่อความเป็นสิริมงคล รวมทั้งขออนุญาตให้ถูกต้องตามกฎหมาย

ภาพที่ 3นายอ้ายไซ วงสา ผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์เกี่ยวกับบงกลมหลวง

ส่วนพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำน้ำกลองหลวง ซึ่งมีขนาดกว้างถึง 27-28 นิ้ว ก็จะเลือก
หนังหน้ากลองที่ทำมาจากหนังวัวตัวเมีย ที่มีอายุประมาณ 5-7 ปี นำไปจึงให้ตั้งแล้วตากจน
แห้งเสร็จแล้วนำมาทำให้นิ่มก่อน หนังวัวที่นิยมใช้เป็นด้านที่อยู่ตรงข้ามกับด้านที่วัวนอน
ทับเป็นประจำ ซึ่งหนังจะมีคุณภาพดี ไม่แข็งกระด้าง และสาเหตุที่นิยมใช้หนังวัวตัวเมียก็
เนื่องจากไม่ค่อยมีรอยตำหนิจากการถูกเขี่ยนตีเหมือนวัวตัวผู้ที่มักถูกเขี่ยนตี ใช้เป็นพาหนะ
และทำงานหนัก โดยเมื่อได้หนังหน้ากลองมาเรียบร้อยแล้ว ช่างทำกลองหลวงบางคนนิยม
เขียนคาถากำกับลงบริเวณริมขอบด้านในของกลองโดยนิมนต์พระสงฆ์ที่มีความรู้
ความสามารถในด้านนี้เป็นผู้เขียนหรือลงคาถาไว้ให้ ด้วยมีความเชื่อว่ากลองหลวงของ
ตนเองจะดังกว่ากลองลูกอื่นเมื่อนำไปเข้าแข่งขัน

ภาพที่ 4ศรัทธาชาวบ้านและพระลูกวัดนำกลองหลวงของวัดตนเองเข้าร่วม
ประเพณี การแข่งขันกลองหลวง

กลองหลวงกับความเกี่ยวเนื่องในวิถีจารีตชุมชน

นอกจากที่ได้กล่าวมาแล้ว กลองหลวงยังมีบทบาทช่วยสร้างความผูกพันให้เกิดขึ้นระหว่างผู้คนในชุมชนกับวัด ซึ่งเป็นแกนหนุนนำสืบเนื่องทางพุทธศาสนา ในแง่ของการสืบสานตามรอยจารีต ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม ความร่วมมือร่วมใจสมัครสมานสามัคคี ของคนในชุมชนให้เหนียวแน่น ซึ่งหลายแห่งก็ได้มีการนำกลองหลวงไปใช้ตีแห่ครัวทาน ในงานปอยของชาวล้านนามีการจัดประเพณีการแข่งขันกลองหลวง มีการนำเอากลองหลวงเข้าร่วมบรรเลงในขบวนแห่ของงานต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นงานสงกรานต์ งานปอยหลวง งานสงน้ำสมโภชพระธาตุ งานตานก้วยสลากภัตต์ และงานบุญต่างๆ โดยมีความเชื่อว่ากลองหลวงหรือที่มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “กลองห้ามมาร” นั้น เสียงของกลองสามารถเอาชนะมารอันหมายถึงการทะเลาะวิวาทในงานได้ด้วย นอกเหนือจากนั้นจะมีการนิมนต์พระอุปคุตซึ่งเชื่อว่าเป็นพระเถระที่บำเพ็ญเพียรอยู่ในมหาสมุทร มีฤทธิ์ปราบปรามมาร เมื่อนิมนต์มาแล้ว

ชาวบ้านจะแห่พระอุปคุตซึ่งใช้หินจากแม่น้ำเป็นตัวแทนมาไว้ที่หออุปคุตในบริเวณจัดงาน เพื่อห้ามเหล่ามารมิให้เข้ามาทำลายพิธีงานบุญได้ (สนั่น ธรรมธิ , 2550)

กลองหลวงที่นำมาเข้าร่วมขบวนแห่ในงานต่างๆ หรือเข้าร่วมในการแข่งขันตีกลองหลวง มักจะมีการตกแต่งกันอย่างสวยงาม แต่ละวัดจะมีชาวบ้านที่เป็นคณะศรัทธาร่วมกับพระลูกวัดนำกลองหลวงประจำวัดของตนเข้าร่วมการแข่งขัน ตามปกติแล้วกลองหลวงจะมีน้ำหนักค่อนข้างมากจึงถูกเคลื่อนย้ายและตั้งอยู่บนเกวียนล้อเลื่อนหรือรถยนต์และกลองหลวงแต่ละลูกจะมีการตั้งชื่อไว้ เช่น เจ้าฤๅษี ฟ้ายาคราม หนึ่งปฐมพี ก้องธรณี เพชรล้านนา เหมือนจีหลวง สะปุ่น้อย จ้าวพยัคฆ์ เค้นสยาม พันธมงคล ฯลฯ

ภาพที่ 5บรรดากลองหลวงของวัดต่างๆ ที่ตกแต่งกันอย่างสวยงาม

การตีฉิ่ง่ากลอง : ภูมิปัญญาจากชาวบ้าน

เมื่อมีฝนตกพรัๆ ทำให้อากาศเย็นขึ้น ผู้เขียนสังเกตเห็นกลุ่มคนที่เข้าร่วมแข่งขันก่อไฟในเตาอั้งโล่ที่นำติดรถมาด้วย ลองสอบถามดูก็ได้คำตอบว่าเมื่อฝนตกหรืออากาศชื้นจะทำให้หน้าหน้ากลองยม(เหี่ยว) ไม่ตึงแน่น ใ้ความร้อนจากการก่อไฟจะช่วยยให้หน้าหน้า

กลองรัศตัวดีขึ้นซึ่งจะช่วยให้เสียงกลองดังกระซับ แต่ทั้งนี้ก็ต้องมีการติดขี้จ้ำกลองเข้าไปช่วยด้วย โดยการติดขี้จ้ำกลองนี้จะนำข้าวเหนียวที่นึ่งแล้วมาบดผสมกับขี้เถ้าและทรายละเอียด พรมน้ำลงไปนวดหนึ่งเคล้าให้เป็นเนื้อเดียวกันแล้วนำไปติตรอบๆ จุดศูนย์กลางของหน้ากลอง ค่อยๆ เพิ่มปริมาณเข้าไปพร้อมกับทดสอบโดยใช้อุ้งมือที่พันผ้าจันทนาแล้วตีกลองเพื่อฟังเสียงดู จนได้ยินเสียงของกลองดัง ทุ่ม นุ่ม กังวาน ตามที่ต้องการ

ภาพที่ 6วิธีการติดขี้จ้ำกลองหลวง

บทสรุป

บทบาทและหน้าที่ในฐานะของการเป็นกลองหลวงที่ต้องประกอบกิจกรรมอันมีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชนอย่างแบ่งแยกมิได้ ทั้งด้านจารีต ประเพณีงานบุญหรือพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัด ซึ่งเป็นศูนย์กลางแห่งการเหนี่ยวนำจิตใจของผู้คนในสังคมไทยให้น้อมนำไปสู่การปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ช่วยทำให้วิถีชีวิตแห่งชุมชนอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข หากนับย้อนอดีตมาจนถึงสมัยปัจจุบัน เสียงของกลองหลวงที่ได้ยินก็จะยังคงดังกึกก้องและกังวานอยู่ในจิตวิญญาณของคนรุ่นหลังอยู่ตราบนานเท่านาน

แหล่งอ้างอิง

กติกากาการแข่งขันตีกลองหลวง. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : www.m-culture.com (20 เมษายน 2558)

กลองหลวง. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : www.prapayneethai.com (20 เมษายน 2558)

กลองหลวงจังหวัดลำพูน. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : ich.culture.go.th/index.php (20 เมษายน 2558)

คนของย้ายแผ่นดิน. ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพพระครูเวฬุวันพิทักษ์(เขื่อนคำ อุตตสนุโต) ณ เมรุชั่วคราววัดพระพุทธรบาทตากผ้า อ.ป่าซาง จ.ลำพูน. 11 มีนาคม 2549.

สนั่น ธรรมธิ. (2550). นาฏดุริยการล้านนา. เชียงใหม่ : สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สร้อยดี อ่องสกุล. (2555). ประวัติศาสตร์ล้านนา. กรุงเทพฯ : อมรินทร์.